

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ВИТРАТ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ

ACCOUNTING OF ENVIRONMENTAL COSTS IN THE CONTEXT OF SOCIALLY RESPONSIBLE BUSINESS

УДК 349.6(477):657.471

<https://doi.org/10.32843/bses.55-36>**Фатенок-Ткачук А.О.**к.е.н., доцент кафедри
обліку і аудиту
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки**Дем'янець Д.О.**студентка
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки**Fatenko-Tkachuk Alla**Eastern European Lesya Ukrainka
National University**Demianets Diana**Eastern European Lesya Ukrainka
National University

У статті розглянуто проблеми облікового забезпечення як окремого напрямку соціально відповідального бізнесу. Висвітлено основні теоретичні аспекти соціально відповідального бізнесу та екологічних витрат, моделі поведінки організації щодо соціальної відповідальності підприємства, розглянуто бухгалтерське відображення екологічних витрат. На підставі дослідження праць науковців щодо екологічного обліку розглянуто різні класифікації екологічних витрат. Виявлено характерні ознаки основних нефінансових звітів щодо екологічних витрат в Україні. Проаналізовано стан та структуру надходжень екологічного податку на рівні країни та регіонів, в результаті чого виявлено, що деякі підприємства здійснюють свою діяльність без відповідних дозвільних документів та уникають сплати екологічного податку, а також відбувається неефективне, непрозоре використання коштів, що надійшли від їх сплати. Розглянуто іноземний досвід ведення соціально відповідального бізнесу. Запропоновано шляхи покращення ведення екологічного обліку.

Ключові слова: соціально відповідальність, екологічний облік, екологічні витрати, фінансова звітність, екологічний податок.

В статті рассмотрены проблемы учетного обеспечения как отдельного направления

социально ответственного бизнеса. Освещены основные теоретические аспекты социально ответственного бизнеса и экологических расходов, модели поведения организации по социальной ответственности предприятия, рассмотрено бухгалтерское отражение экологических затрат. На основе исследования трудов ученых касательно экологического учета рассмотрены различные классификации экологических затрат. Выявлены характерные признаки основных нефинансовых отчетов об экологических затратах в Украине. Проанализированы состояние и структура поступлений экологического налога на уровне страны и регионов, в результате обнаружено, что некоторые предприятия осуществляют свою деятельность без соответствующих разрешительных документов и избегают уплаты экологического налога, а также происходит неэффективное, непрозрачное использование средств, поступивших от их уплаты. Рассмотрен иностранный опыт ведения социально ответственного бизнеса. Предложены пути улучшения ведения экологического учета.

Ключевые слова: социальная ответственность, экологический учет, экологические расходы, финансовая отчетность, экологический налог.

The article analyzes the problems of accounting as a separate area of socially responsible business. The basic theoretical aspects of socially responsible business and ecological expenses, models of behavior of the organization concerning social responsibility of the enterprise are covered; the accounting reflection of ecological expenses is reflected. Based on the study of scientists' work on environmental accounting, various classifications of environmental costs are considered. Characteristic features of the main non-financial reports on environmental expenditures in Ukraine have been identified. The state and structure of environmental tax revenues at the country and regional levels were analyzed, as a result it was found that some enterprises operate without proper permits and avoid paying environmental tax, and inefficient, non-transparent use of funds received from their payment. Foreign experience of conducting socially responsible business is considered. We need to use the experience of foreign countries and encourage companies to carry out eco-modernization, increase the number of treatment plants, use treatment filters, because the successful solution of these problems depends on human health and productivity. Ways to improve environmental accounting are proposed. Businesses need to focus on reducing the negative impact on the environment, assess the environmental impact and reflect this impact through accounting. Management will stimulate and disseminate environmental activities, and the company will receive not only a convenient way to keep records and documentation of economic assets, but also the opportunity to increase the effectiveness and efficiency of its own activities. An important problem in the organization of environmental accounting and reporting is the use of most natural capital as free goods. Publication of environmental reports by enterprises will allow the state to control the state of the environment. Orientation of domestic accounting and reporting to international standards. All funds from the payment of the eco-tax should go to a special fund and have a special purpose, and the environmental tax should be increased, but while guaranteeing the return of part of the funds to enterprises for eco-modernization projects.

Key words: social responsibility, environmental accounting, environmental costs, environmental tax.

Постановка проблеми. В Україні щороку стрімкими темпами погіршується навколишнє середовище. Наша держава має найвищий у Європі рівень розораності сільськогосподарських угідь, споживання водних ресурсів, вирубки лісів. Підприємства ігнорують питання щодо збереження довкілля, а також відсутні необхідні очисні споруди та обладнання на них. Згідно з проведеними опитуваннями, у Німеччині 30,5% респондентів вважають, що основними мотивами діяльності підприємства щодо захисту довкілля є екологічна/соціальна відповідальність. Відсутність нормативно-правового забезпечення та методичних рекомендацій у напрямі екологічного обліку при-

зводить до спотворення інформації або її відсутності у фінансовій звітності підприємств зокрема та реального стану екології в Україні загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені різних країн провели ґрунтовні дослідження, пов'язані з введенням соціально відповідального бізнесу, визначенням змісту цього поняття, залученням все більшої кількості підприємств до його введення. Зокрема, такі аспекти висвітлені у працях таких науковців, як О. Охріменко, Т. Іванова, М. Фрідман, Н. Волосковець, Ю. Абакумова.

Питання визначення необхідності та доцільності ведення екологічного обліку, проблеми впровадження та шляхи його вирішення досліджу-

ються в роботах таких учених, як Р. Берлінг, В. Гавран, В. Лень, О. Колівешко, Л. Максимів, Б. Сміт. Незважаючи на значні доробки вітчизняних та іноземних учених, у наукових працях не приділено достатньо уваги питанням облікового забезпечення екологічних витрат як наряду соціально відповідального бізнесу.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікація проблем облікового забезпечення екологічних витрат, встановлення основних напрямів розвитку соціально відповідального бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність – це соціальне явище, що є добровільним та свідомим виконанням, використанням і дотриманням суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а за їхнього порушення – застосуванням до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами [1].

М. Фрідмен вважає, що відповідальність бізнесу перед суспільством безпосередньо пов'язана з дотриманням законодавства, а опосередковано – із забезпеченням зайнятості та інноваціями [2].

Не для всіх наших підприємств характерне ведення відповідального бізнесу, цьому слугують введення «чорної» бухгалтерії, систематичне недотримання законодавства, через що більшість малих підприємств залишається в тіні, але існує зворотна тенденція.

Посилення соціальної відповідальності бізнесу, заохочення до соціальної активності підприємців є необхідними умовами створення соціально солідарності в країні. В Україні працює центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», куди входять такі компанії, як «Watsons Україна», «Coca-Cola», «Нова пошта», «Lifecell», «Nestle». Разом вони розробляють стратегію корпоративно-соціальної відповідальності на державному рівні.

Можна виділити такі чотири моделі поведінки організації щодо соціальної відповідальності:

- модель протидії (заперечення необхідності застосування соціально відповідальних підходів до ведення бізнесу);
- модель оборони (оголошення боротьби з вимогами соціально відповідальної поведінки);
- модель пристосування (прийняття соціальної відповідальності під тиском обставин);
- модель сприйняття (прояв ініціативи для реалізації соціально відповідальної поведінки організації у ринковому середовищі її функціонування) [3].

Нині все більше українських підприємств переходять від моделі протидії до сприйняття соціальної відповідальності. Соціально відповідальне ведення бізнесу допомагає привабити іноземних інвесторів, отже, підприємці можуть заощаджувати до 40% витрат на просування своїх товарів чи послуг. Загалом, за висновками агенції «Conference Board», у соціально відповідального бізнесу дохід на інвестований капітал вище на

9,8%, дохід з активів – на 3,55%, з продажів – на 2,79%, а прибуток більше на 63,5% [4].

Одним з принципів соціально відповідального бізнесу є принцип підзвітності. Головною метою соціальної звітності є поєднання інформації про фінанси, вплив оточуючого середовища на діяльність підприємства та соціальні аспекти в один чіткий формат. Досвід соціального звітування українських підприємств ґрунтується переважно на наданні нестандартизованих звітів, що не вимагають підтвердження їх достовірності.

Екологічний облік – це процес розпізнавання, оцінювання й передачі екологічної інформації, що дає можливість користувачам такої інформації компетентно приймати рішення й формувати судження. Ця категорія охоплює формування облікової (бухгалтерської) та необлікової інформації про стан, динаміку зовнішнього природного середовища та вплив на нього природних факторів і всієї діяльності людини на глобальному, національному та регіональному рівнях [5, с. 228].

Важливим об'єктом обліку екологічної діяльності підприємства є екологічні витрати, оскільки екологічна діяльність спрямована на захист навколишнього середовища, що передбачає витрачання матеріальних та грошових ресурсів фірми.

Екологічні витрати – це витрати на покриття негативних зовнішніх ефектів, які виникають внаслідок добровільних чи обов'язкових природоохоронних заходів задля запобігання навантаженням на довкілля, їх усунення чи зменшення, а також внаслідок втрат продуктивності та незворотних втрат сировини, матеріалів, енергії [6, с. 19].

Існує чимало класифікацій екологічних витрат. Так, Ю. Штик до них відносить поточні екологічні витрати; капітальні екологічні витрати; фінансові екологічні витрати [7]. Р. Берлінг та В. Гавран вважають доцільним розділяти всі екологічні витрати на активні й пасивні [8], О. Кондратюк пропонує групувати екологічні витрати на операційні екологічні витрати; інвестиційні екологічні витрати; екологічні зобов'язання [9].

За Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, окремий облік екологічних витрат не передбачений, але нині існує відмежоване та безсистемне ведення обліку окремих складових частин екологічних витрат за Чинним законодавством (Податковий кодекс [10], П(С)БО 9 [11], 11 [12], 16 [13]).

Для бухгалтерського відображення екологічних витрат різні автори, такі як І. Замула, М. Совик, І. Вигівська, О. Савченко, Ю. Кулій-Дем'янюк, виділяють свої підходи, найбільш доцільним серед яких вважають підхід використання рахунків 66, 65 для витрат з оплати праці персоналу, для обліку екологічних інвестиційних витрат – 15, списання суми

екологічних витрат на рахунок 92, 91 «Загально-виробничі витрати», які розподіляються між рахунками 23 «Виробництво» і 90 «Собівартість реалізації» (табл. 1).

Для обліку та контролю екологічних витрат підприємства використовується екологічна звітність підприємств, що є видом нефінансової звітності.

Держстатом України затверджено п'ять форм екологічної звітності. Ми виділили характерні особливості цієї звітності (табл. 2).

Одним з інструментів охорони навколишнього середовища є екологічний податок. Екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 р. [18].

Всупереч вимогам Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», нині в Україні екологічний податок має виключно фіскальну спрямованість та не використовується державою як економічний захід із забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Найбільшим платником екоподатків є ДП «НАЕК «ЕНЕРГОАТОМ»», який сплатив за 9 місяців 2019 р. 846 588 347 грн. Найбільше до зведеного бюджету України надходить коштів від екоподатків за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а саме 1 881 302 103 грн. За місцем реєстрації платників, які сплачують найбільше екоподатків, лідирує місто Київ, маючи 2 077 543 818 грн [19].

Розглянемо структуру надходжень екоподатків у Волинській області за 2016–2019 рр. (рис. 1).

Згідно з рис. 1, з кожним роком сума надходжень зростає, що є позитивною тенденцією, найбільше сплатили за 2019 р. КП «Луцькводоканал», а саме 1 452 360 грн., ДКП «Луцьктепло», а саме 1 380 410 грн. Якщо розглядати за класи-

Таблиця 1

Бухгалтерський облік екологічних витрат

№	Зміст господарських операцій	Дт	Кт
1	Оприбутковано безповоротні відходи (металева стружка, макулатура, скло тощо)	209	23
2	Списана вартість безповоротних відходів	94	209
3	Відображено вивезення (утилізацію) побутового сміття сторонньою організацією	92	685
4	Оприбутковано зворотні відходи з виробництва	201, 22	23
5	Списано вартість зіпсованих запасів у межах норм природного убутку	23, 91	20, 22, 28
6	Списано вартість зіпсованих запасів понад нормативно допустимі втрати	947	20, 22, 28
7	Проведено утилізацію відходів (спалення, захоронення, вивезення спеціалізованими підприємствами на полігон)	23, 91	20, 66, 65, 68

Джерело: систематизовано авторами на основі джерел [14; 15; 16]

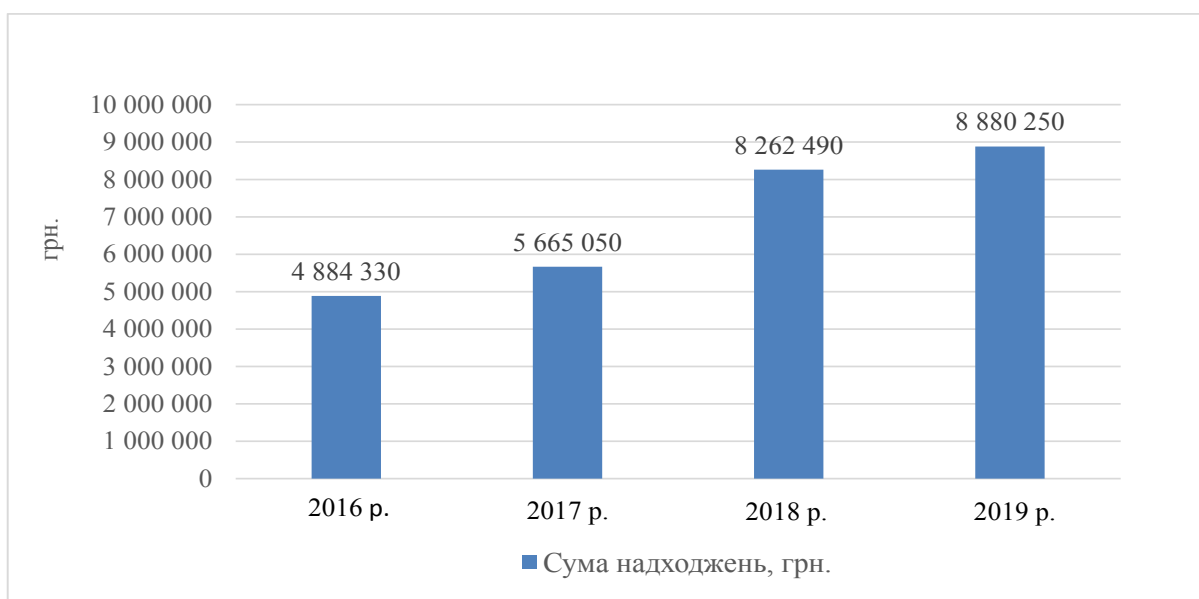

Рис. 1. Структура надходжень екоподатків у Волинській області

Джерело: систематизовано авторами на основі джерела [20]

Характерні особливості форм звітності екологічних витрат

№	Назва звіту	Призначення	Нормативно-правовий акт, що регулює подання звіту	Хто подає	Термін подачі звіту (період звітності)
1	Форма № 2 (тп (повітря)) про викиди в атмосферу забруднюючих речовин і парникових газів від стаціонарних джерел забруднення	Відображення кількості викидів забруднюючих речовин і парникових газів, які надійшли в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб за звітний рік.	Наказ Держстату «Звіт про викиди забруднюючих речовин і парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів» від 6 липня 2018 р. № 124	Юридичні особи та відокремлені підрозділи юридичних осіб, що мають стаціонарні джерела викидів, за переліком, визначеним Держстатом.	Рік
2	Форма № 1 (відходи) про утворення та поводження з відходами	Відображення інформації щодо обсягів утворення, поводження з відходами, розміщення відходів та інформації стосовно об'єктів поводження з відходами.	Наказ Держстату від 19 серпня 2014 р. № 243 із змінами, внесеними Наказом Держстату «Утворення та поводження з відходами за 20__ р.» від 16 листопада 2015 р. № 331	Юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з утворенням відходів, поводженням із відходами I–IV класів небезпеки.	Рік
3	Форма № 1 (екологічні витрати) про капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього середовища	Отримання даних щодо витрат на охорону навколишнього природного середовища та надання екологічних послуг.	Наказ Держстату «Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі за 20__ р.» від 16 листопада 2015 р. № 331	Юридичні особи, які мають очисні споруди, вживають природоохоронних заходів, сплачують платежі за негативну дію на навколишнє природне середовище, виконують науково-дослідні роботи, надають екологічні послуги, займаються управлінською діяльністю природоохоронного спрямування, за переліком, визначеним органом державної статистики.	Рік
4	Форма № 3 (лг) про ведення лісгосподарської діяльності	Отримання даних щодо результатів діяльності підприємств, що відповідає виду економічної діяльності «Лісове господарство та лісозаготівлі».	Наказ Держстату «Звіт про виробництво та реалізацію продукції лісового господарства, відтворення та захист лісів» від 6 липня 2018 р. № 118	Юридичні особи, яким надано у користування або власність ліси, незалежно від основного виду економічної діяльності та організаційно-правової форми господарювання за переліком, установленим органами державної статистики.	Рік
5	Форма № 2 (тп) (мисливство) про ведення мисливського господарства	Отримання інформації про фактичну кількість основних видів наявних та добутих копитних тварин, хутрових звірів, пернаті дичини на мисливських угіддях, які надані у користування юридичним особам, дані про штучне розведення мисливських тварин у розплідниках.	Наказ Держстату «Звіт про облік, добування та розведення мисливських тварин» від 30 серпня 2017 р. № 239	Підприємства та організації, інші юридичні особи, яким надані в користування мисливські угіддя.	Рік

Джерело: систематизовано авторами на основі джерел [10; 17]

фікацією екологічних податків, то найбільше надходить за викиди в атмосферне повітря, а саме 3 484 610 грн., але порівняно з іншими областями ці надходження є мізерними [20].

Варто зазначити, що частина підприємств, зокрема на Волині, здійснює свою діяльність без відповідних дозвільних документів та уникає сплати екологічного податку. Про це свідчать значні розбіжності обсягів двох сусідніх областей, а саме за 2019 р. надходження від екологічного податку Рівненщини сягають понад 29 мільйонів грн., тоді як на Волині – лише 9 мільйонів грн. [21]. Ця тенденція спостерігається в інших областях, адже проведення відповідної перевірки не відбувається.

Низька соціальна відповідальність щодо повноти сплати екологічних податків може бути наслідком неефективного та непрозорого використання коштів, що надійшли від їх сплати. В європейських країнах, на відміну від України, існує звітування держави щодо використання коштів, що надійшли від платників податків. Наприклад, Швеція як країна Європи зобов'язана захищати довкілля за допомогою технологічних інновацій, соціальної демократії та покращення соціального добробуту. За даними "Bloomberg Business", у Швеції є близько 3 500 компаній "Clean technology", також кошти інвестуються в екологічні дослідження та розробки у низці технологій чистої енергії, включаючи біопаливо, «розумні сітки» та захоплення й зберігання вуглецю [22].

На рівні ЄС немає єдиної звітності, що давала б змогу відстежити використання коштів. Однак, на відміну від України, у ЄС діє налагоджений механізм екологічного субсидування (гранти, податкові знижки, пільгові кредити).

В Японії розробляються все більш досконалі двигуни транспортних засобів, впроваджується електричний громадський та особистий транспорт, укладаються добровільні угоди про контроль забруднень з компаніями, активно розвивається галузь відновлюваних джерел енергії, а електростанція використовує паливо, отримане в результаті переробки пластмасових відходів, відбувається поступове закриття атомних реакторів [23].

Нам потрібно скористатися досвідом іноземних країн та стимулювати підприємства проводити екомодернізацію, збільшити кількість очисних споруд, використовувати очисні фільтри, адже від успішного вирішення цих проблем залежать здоров'я людей та продуктивність їхньої праці. Виконання цього завдання є можливим лише за умови свідомого відображення екологічних витрат, повного відображення їх у нефінансовій звітності, повноти сплати екоподатку кожним суб'єктом господарювання.

Висновки з проведеного дослідження. Підприємствам потрібно спрямувати увагу на зменшення негативного впливу на довкілля, оцінити

екологічні наслідки та відобразити за допомогою бухгалтерського обліку цей вплив, а налагодження системи екологічного обліку в Україні на підприємствах сприятиме формуванню ефективної системи екологічного аудиту, долучення до якої даватиме підприємствам більше можливостей отримати реальні прибутки, серед керівництва відбудуться стимулювання та поширення природоохоронної діяльності, а підприємство отримає не лише зручний спосіб ведення обліку й документації господарських засобів, але й змогу підвищити результативність та ефективність власної діяльності.

В Плані рахунків необхідним є введення окремих субрахунків для обліку екологічних об'єктів.

Важливою проблемою організації екологічного обліку та формування звітності є використання більшості природного капіталу як безкоштовних благ. Оприлюднення екологічної звітності підприємствами дасть можливість державі контролювати стан навколишнього середовища. Відбудеться орієнтація вітчизняного бухгалтерського обліку та звітності на міжнародні стандарти.

Усі кошти від сплати екоподатку мають надходити до спецфонду та мати цільове призначення, також екологічний податок потрібно підвищувати, але за гарантування повернення частини коштів підприємствам на проекти екомодернізації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Охрименко О., Іванова Т. Соціальна відповідальність : навчальний посібник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Київ, 2015. 180 с.
2. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits. The New York Times Magazine. 1970. URL: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf> (дата звернення: 10.06.2020).
3. Волошковець Н. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Економічні науки*. 2010. № 17.
4. Абакумова Ю. Не залишитися осторонь. Бізнес. 2019. URL: <https://business.ua/special/111-spetsproekt-krashchi-proekty-korporativnoi-sotsialnoi-vidpovidalnosti/7081-ne-zalishitsya-ostoron> (дата звернення: 10.06.2020).
5. Лень В., Колівешко О. Екологічний облік: поняття та зміст. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Облік, контроль та аудит: теоретико-методологічний аспект*. 2014. № 2 (74). С. 223.
6. Максимів Л. Тенденції розвитку екологічно орієнтовного бухгалтерського обліку. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2005. С. 19–24.
7. Штик Ю. Екологічний облік: об'єкти, методи та світність. *Соціальна економіка*. 2018. № 56.
8. Лапин Е. Экологические издержки в экономике предприятия. *Вісник Сумського державного університету*. 1998. № 3.

9. Кондратюк О. Облік і аналіз екологічних витрат промислових підприємств. 2008. 260 с.

10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI (з наступними змінами і доповненнями).

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 «Запаси»: Наказ Міністра фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (дата звернення: 10.06.2020).

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністра фінансів України від 31 січня 2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення: 10.06.2020).

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати»: Наказ Міністра фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (дата звернення: 10.06.2020).

14. Вигівська І. Організація бухгалтерського обліку діяльності факторингової компанії: ризик-орієнтований підхід. 2017. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26014> (дата звернення: 10.06.2020).

15. Замула І., Шигун М. Аналітична модель бухгалтерського обліку екологічної діяльності. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2009. № 647. С. 337–343.

16. Совик М. Необхідність упровадження обліку екологічних витрат в умовах здійснення економічної діяльності згідно з концепцією сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 19. С. 61.

17. Статистика навколишнього середовища. Бухгалтер 911. 2020. URL: <https://buhgalter911.com/uk/blanki/statistika/statistika-okruzhayushey-sredu> (дата звернення: 12.06.2020).

18. SaveEcoBot відкрив двері у світ екологічних податків України. Ecobusiness Group. 2019. URL: saveecobot-vidkryv-dveri-u-svit-ekologichnyh-podatkiv-ukrayiny (дата звернення: 12.06.2020).

19. SaveEcoBot відкрив двері у світ екологічних податків України. Ecobusiness Group. 2019. URL: saveecobot-vidkryv-dveri-u-svit-ekologichnyh-podatkiv-ukrayiny (дата звернення: 12.06.2020).

20. Екологічні податки України 2019: Волинська область. SaveEcoBot. 2020. URL: <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes/2019/volynska-oblast> (дата звернення: 12.06.2020).

21. На Волині у 2019 році зібрали понад вісім мільярдів гривень податків. Конкурент. 2019. URL: <https://konkurent.in.ua/publication/51093/pa-volini-u-2019-rotsi-zibrali-ponad-visim-milyardiv-griven-podatkiv> (дата звернення: 15.06.2020).

22. Smith B. Sweden: Environmental Issues, Policies and Clean Technology. Azocleantech. 2020. URL: <https://www.azocleantech.com/article.aspx?ArticleID=557> (дата звернення: 15.06.2020).

23. Як Японія вирішує екологічні проблеми. Ecobusiness Group. 2020. URL: <http://ecolog-ua.com/news/yak-yaponiya-vyrishuye-ekologichni-problemy> (дата звернення: 15.06.2020).

REFERENCES:

1. Okhrymenko O., Ivanova T. (2015). *Sotsialna vidpovidalnist [Social responsibility]*. Textbook of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", p. 180.

2. Friedman M. The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits. *The New York Times Magazine*. Available at: <http://www.umich.edu/~thecore/doc/Friedman.pdf> (accessed 10 June 2020).

3. Voloskovets N. (2010). *Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist pidpriemstv yak osnova innovatsiinoho rozvytku suchasnoi ekonomiky [Corporate Social Responsibility of Enterprises as a Basis for Innovative Development of the Modern Economy]*. *Economic Sciences*, no. 17.

4. Abakumova Y. Ne zalyshytysia ostonon [Do not stay away]. *Business*. Available at: <https://business.ua/special/111-spetsproekt-krashchi-proekty-korporatyvnoi-sotsialnoi-vidpovidalnosti/7081-ne-zalishytysia-ostonon> (accessed 10 June 2020).

5. Len V., Koliveshko O. (2014). *Ekolohichni oblik: poniattia ta zmist. [Environmental Accounting: Concept and Content]*. *Accounting, Control and Audit*, no. 2 (74), p. 223.

6. Maximov L. (2005). *Tendentsii rozvytku ekolohichno oriientovnoho bukhgalterskoho obliku [Trends of development of environmentally oriented accounting]*. *Accounting and Auditing*, pp. 19–24.

7. Styk Y. (2018). *Ekolohichni oblik: obiekty, metody ta svitnist [Environmental accounting, objects, methods and reporting]*. *Social economy*, no. 56.

8. Lapin E. (1998). *Ekolohycheskye yzderzhky v ekonomyke predpriyatiya [Environmental costs in the economy of the enterprise]*. *Bulletin of Sumy State University*, no. 3.

9. Kondratyuk O. (2008). *Oblik i analiz ekolohichnykh vytrat promyslovykh pidpriemstv [Accounting and analysis of environmental costs of industrial enterprises]*, p. 260.

10. *Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. 2755-VI (z nastupnymy zminamy i dopovnenniamy) [Tax Code of Ukraine dated 02.12.2010 2755-VI (as amended)]*.

11. *Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku № 9 "Zapasy": Nakaz Ministra finansiv Ukrainy vid 20.10.1999 r. № 318 [Accounting Regulations (Standard) no. 9 "Inventories": Order of the Minister of Finance of Ukraine dated October 31, 1999, no. 318]*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> (accessed 10 June 2020).

12. *Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku № 11 "Zoboviazannia": Nakaz Ministra finansiv Ukrainy vid 31.01.2000 r. № 20 [Regulation (Standard) of Accounting No. 11 "Liabilities": Order of the Minister of Finance of Ukraine dated January 31, 2000, no. 20]*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (accessed 10 June 2020).

13. *Polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku № 16 "Vytraty": Nakaz Ministra finansiv Ukrainy vid 31.12.1999 № 318 [Regulation (standard) of accounting № 16 "Expenditure": Order of the Minister of Finance of Ukraine dated 31.12.1999, no. 318]*. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00> (accessed 10 June 2020).

14. Vygovskaya I. Orhanizatsiia bukhhalterskoho obliku diialnosti faktorynhovoi kompanii: ryzyk-oriientovanyi pidkhd [Organization of accounting of the activity of a factoring company: risk-oriented approach]. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/26014> (accessed 10 June 2020).

15. Zamula I., Shigun M. (2009). Analitychna model bukhhalterskoho obliku ekolohichnoi diialnosti [Analytical model of environmental accounting]. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, no. 647, pp. 337–343.

16. Sovik M. (2018). Neobkhdnist uprovadzhennia obliku ekolohichnykh vytrat v umovakh zdiisnennia ekonomichnoi diialnosti zghidno z kontsepsiieiu staloho rozvytku [Necessity to introduce environmental costs in the context of economic activity in accordance with the concept of sustainable development]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, no. 19, p. 61.

17. Statystyka navkolyshnoho seredovyshcha [Environmental statistics]. Accountant 911. Available at: <https://buhgalter911.com/en/blanki/statistika/statistika-okruzhayushey-sredy> (accessed 12 June 2020).

18. SaveEcoBot vidkryv dveri u svit ekolohichnykh podatkov Ukrainy [SaveEcoBot has opened the door to the world of environmental taxes in Ukraine]. Ecobusiness Group. Available at: saveecobot-vidkryv-vrata-u-svit-ekologichnyh-dataktiv-ukrainy (accessed 12 June 2020).

19. SaveEcoBot vidkryv dveri u svit ekolohichnykh podatkov Ukrainy [SaveEcoBot opens the door to the world of environmental taxes in Ukraine]. Ecobusiness Group. Available at: saveecobot-vidkryv-vrata-u-svit-ekologichnyh-dataktiv-Ukraine (accessed 12 June 2020).

20. Ekolohichni podatky Ukrainy 2019: Volynska oblast [Ecological taxes of Ukraine 2019: Volyn region]. SaveEcoBot. Available at: <https://www.saveecobot.com/analytics/ecotaxes/2019/volynska-oblast> (accessed 12 June 2020).

21. Na Volyni u 2019 rotsi zibraly ponad visim miliardiv hryven podatkov [More than eight billion hryvnia taxes were collected in Volyn in 2019]. Competitor. Available at: <https://konkurent.in.ua/publication/51093/na-volini-u-2019-rotsi-zibrali-ponad-visim-milyardiv-griven-podatkov> (accessed 15 June 2020).

22. Smith B. Sweden: Environmental Issues, Policies and Clean Technology. Azocleantech. Available at: <https://www.azocleantech.com/article.aspx?ArticleID=557> (accessed 15 June 2020).

23. Iak Yaponiia vyrishuie ekolohichni problem [How Japan Solves Environmental Issues]. Ecobusiness Group. Available at: <http://ecolog-ua.com/news/yak-yaponiya-vyrishuye-ekologichni-problemy> (accessed 15 June 2020).